

**Договірні лізингові відносини в сільському господарстві: історія,
сучасність та перспективи розвитку**

Стаття присвячена всебічному дослідженню розвитку договірних лізингових відносин в сільському господарстві. У результаті чого визначено суть та необхідність розвитку лізингу в Україні. Наведено основні проблемні питання правового регулювання лізингової діяльності в сільському господарстві, та запропоновано шляхи вирішення цих проблем.

Ключові слова: *лізинг, матеріально-технічне забезпечення, сільськогосподарські товаровиробники, лізингові відносини.*

Однією із нових та перспективних форм матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, що знаходяться у скрутному фінансово-економічному становищі є розвиток лізингу, за допомогою якого виникає доступ до нової високоефективної техніки, сприяє розвитку вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника і є формою матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

З огляду на складний з юридичної точки зору характер, сутність лізингу трактується неоднозначно і з плином досить тривалого часу залишається спірною. Законодавство, яке регулює лізингові відносини, постійно зазнає змін і доповнень. Саме тому, для правильного розуміння сутності даного явища, розглядаючи лізингові відносини у сучасному стані, необхідно зважити і на історичний період становлення і розвитку даного виду суспільних відносин.

Окремими аспектами проблем розвитку лізингових відносин в сільському господарстві займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема, Ю. Андрійчук, А.Л. Бейкун, Н. Внуков, М. Ващишина, О.В. Гудимова, В.Д. Лагутін, Я.В. Онищук, А.М. Поддєрьогін, А.М. Статівка, М.І. Савлук, Г. Черевка та інших. Проте проблема розвитку лізингових відносин в Україні залишається малодослідженою.

Метою цієї статті є розкриття актуальності в історико-правовому аспекті, змісту та особливостей лізингу, висвітлення його переваг тощо. Процесу формування і розвитку лізингових відносин та їх вплив на технічне оновлення сільськогосподарських товаровиробників. Досліджуються тенденції формування лізингових відносин в аграрному секторі економіки України.

Лізинг є одним із найперспективніших і пріоритетних напрямків залучення інвестицій у сільському господарстві. Адже лізинг дає найкращі можливості вітчизняному сільськогосподарському товаровиробнику в умовах нестачі власних коштів здійснювати технічне переоснащення, зменшити витрати і виробляти якісну конкурентоспроможну аграрну продукцію.

Варто зазначити, що лізинг є відомим людині із давніх часів. Тому, як вважають деякі науковці, лізинг має глибоке історичне коріння. Термін “лізинг” запозичений з англійської, де “ліз” (“lease”) означає не якийсь новий вид правовідносин, а є загальною назвою найму будь-якого виду, а термін “лізинг” (“leasing”) означає довгостроковий найм рухомих речей. З приводу виникнення лізингу в літературі висловлюється різні думки, автори яких спираються на два основних підходи. Одні вважають, що лізинг є «найдавнішою формою фінансування», яка була розповсюджена в шумерів та інших народів, що заселяли Месопотамію п'ять тисячоліть назад, а також що лізинг здійснювався близько двох тисячоліть до н.е. в Вавілоні. [6, С.14]

Існують і посилання на те, що в притчі Євангелія від Матфея в Новому Заповіті говориться про власника землі, який здає в оренду свій виноградник і винний прес. Або ж, що древні фінікійці практикували оренду суден, яка по своїй економіко-правовій суті схожа з класичною формою сучасного лізингового обладнання. Англійський історик Т. Кларк виявив декілька положень про лізинг в Законах Хаммурапі, прийнятих між 1775-1750 рр. до н.е.

В багатьох роботах зарубіжних авторів, присвяченим проблемам лізингової діяльності, можна зустріти цитату Арістотеля, що датується 350 р. до н.е., про те, що «багатство полягає в користуванні, а не в праві власності» і що «стан людини частіше знаходиться у користуванні, ніж у власності». Вважається, що в цьому висловлюванні заключається основна ідея лізингу. [3, С.11]

Другі автори вважають, що лізинг представляє собою досить молоде явище, поява якого відноситься до нового періоду історії. Ця точка зору основана на тому, що слово лізинг почало широко використовуватися в економіці і юриспруденції в другій половині XIX століття, коли в 1877 році американська телефонна компанія «Белл» прийняла рішення не продавати свої телефонні апарати, а здавати їх в тимчасове користування. Друга теорія відносно походження лізингу є достатньо обгрунтованою і переконливою. Лізинг в давнину не був обмежений орендою будь-яких конкретних видів власності. Фактично з історії відомо, що орендувалися не тільки різні 4 типи сільськогосподарської техніки і ремісничого устаткування, але навіть і військова техніка. [2, С.176]

Щодо інших поглядів, то перша згадка про практично проведену лізингову угоду відноситься до 1066 року, коли Вільгельм Завойовник орендував у норманських судновласників кораблі для вторгнення на Британські острови.

В середьовіччя орендна діяльність була дещо обмежена. В оренду здавалися в основному сільськогосподарське знаряддя та коні. Однак час

від часу відбувалися події, що породжували унікальні форми та предмети оренди.

В 1572 році у Великобританії був прийнятий законодавчий акт, який дозволяв використовувати тільки дійсний, а не удаваний лізинг, тобто законними визнавалися орендні договори, підписані на розумних засадах, так як до того часу почастишали угоди, метою яких було приховати справжній стан справ — хто власник, хто користувач. У XIX столітті лізинг поширився і у Північній Америці.

Відомо, що оренда (важливий елемент лізингу) застосовувалася в господарській діяльності багатьох стародавніх цивілізацій. В Росії феодальна оренда землі відома з XV в. Існувала як індивідуальна, так і колективна форма, яка найчастіше була орендою громадської землі. Мала місце і суборенда, коли кріпосні селяни “переорендовували” земельні ділянки.

Відразу після Жовтневої революції Декретом про землю (26 жовтня 1917 р.) було заборонено продавати, купувати або здавати землю в оренду. Орендні відносини, що стали невід’ємним елементом ринкової економіки, символом економічної свободи, знов були відновлені молодого Радянською державою в цілях прискорення його соціально-економічного розвитку в 1921р. (Постановлением IX Всероссийского съезда Советов о восстановлении и развитии сельского хозяйства 30 декабря 1921г.). Обмежень на галузеве розповсюдження оренди не існувало. Орендодавцями виступали від імені держави ВСНХ і губернські Ради народного господарства. Передача в оренду майна здійснювалася на конкурсній основі тими претендентам, які брали на себе зобов’язання по виробництву продукції. Термін орендного договору варіювався від 1 до 6 років. Оренда сприяла залученню до сільськогосподарського виробництва селян, що не мали коней і сільськогосподарський реманент (знаряддя), давала їм можливість отримувати доходи. Поява орендних відносин в 20-30-ті рр. сприяла збільшенню продовольчих і сировинних ресурсів,

підвищенню врожайності і зниженню цін на сільськогосподарську продукцію. Для оренди цього періоду характерні перехідні риси та застосування її як колгоспами і радгоспами, так і дрібними селянськими господарствами [4, С.493].

Варто зазначити, що поняття «лізинг» в СРСР виникло під час другої світової війни, коли в 1941-1945 роках здійснювалась поставка американської техніки. Ці поставки відомі в історії як «лендлізинг». В основному лізинг застосовувався радянськими зовнішньоторгівельними організаціями для придбання і рідше для реалізації сучасних машин та устаткування по міжнародним контрактам. Таким чином, до початку 90-х років ХХ століття, лізинг застосовувався в порівняно невеликих масштабах і лише в зовнішньоекономічній сфері.

Незважаючи на перспективність лізингу, його неналежний розвиток у сільському господарстві сучасної України зумовлений фінансово-економічними та правовими чинниками. Лізингові компанії, які надають сільськогосподарську техніку в лізинг, пропонують високу відсоткову ставку за користування нею. Якщо підрахувати кінцеву ціну лізингової техніки протягом лізингового терміну, стає очевидним, що вона зростає в півтора й більше разів, що економічно обтяжливо для сільськогосподарських підприємств, оскільки останні не мають вдосталь «живих» коштів. Практика господарювання в сільському господарстві свідчить, що потрібна невідкладна фінансова підтримка лізингових відносин за участю сільськогосподарських підприємств з боку держави.

Щодо правового регулювання лізингових відносин в Україні, то у своєму розвитку вони пройшли декілька етапів. Перший етап характеризується відсутністю спеціального правового регулювання лізингової діяльності. Термін «лізинг» було введено в законодавство України в 1991 році в Законах України від 07 лютого 1991р. «Про підприємство» (ст.15), від 20 березня 1991р. «Про банки і банківську діяльність» (ст.3 де зазначено, що серед здійснюваних банком операцій є й

така, яка надає право банку придбавати за власні кошти засоби виробництва для передачі їх в оренду) та від 16 квітня 1991р. Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» (ст.4 та ст.6). Лізингові відносини також регулювались нормами Цивільного кодексу УРСР від 18 липня 1963р. (ст.ст. 256-276), що регулювали відносини майнового найму. Правова невизначеність лізингу збільшувала ступінь невикористання лізингових відносин сторонами, стримувала підприємницьку ініціативу і не сприяла розвитку лізингової діяльності. У цей період в 1994 році наказом Міністерства статистики України від 24 січня 1994р. № 21 був затверджений Загальний класифікатор «Галузі народного господарства України», яким лізинг було віднесено до діяльності трьох галузей: зовнішня торгівля недержавних організацій; здавання в найм (оренду) устаткування і машин виробничо-технічного призначення; діяльність інших фінансово-кредитних організацій.

Другий етап характеризувався активним формуванням спеціальної нормативно-правової бази у сфері лізингу. Цей період розвитку лізингового законодавства розпочався з прийняття Закону України від 16 грудня 1997р. «Про лізинг», який протягом 1998-2003 років визначав правові та економічні основи лізингу в Україні. У цей період було видано низку указів Президента України і прийнято постанови Кабінету Міністрів України, спрямованих на створення лізингових структур (державний інноваційний фонд, лізинговий фонд технічного розвитку сільського господарства), на підтримку лізингу в промисловості та сільському господарстві. Це, зокрема, постанова Кабінету Міністрів України «Про створення державного лізингового фонду для технічного переоснащення сільського господарства» від 18 вересня 1997 року, постанова Кабінету Міністрів України, якою був затверджений «Порядок придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки та двигунів до неї» від 15 січня 1998р. В подальшому після прийняття Кабінетом Міністрів України постанови «Про утворення державного лізингового підприємства

“Украгролізинг”, яке здійснювало свою діяльність на підставі постанови Кабінету Міністрів України “Про заходи щодо забезпечення діяльності державного лізингового підприємства “Украгролізинг” від 26 липня 1999р., основні положення якої застосовуються і до цього часу [9, С.9]. Даний етап характеризувався збільшенням обсягу лізингових операцій, поживаленням розвитку лізингової діяльності в аграрному секторі при активній участі держави, завдяки виданому Указу Президента України від 23 лютого 2001р. “Про додаткові заходи щодо подальшого розвитку лізингу в аграрному секторі економіки”, у особі Національної акціонерної компанії “Украгролізинг”. Була прийнята постанови Кабінету Міністрів України “Про утворення Національної акціонерної компанії “Украгролізинг” від 11 квітня 2001р., яка передбачає перетворення 64 підприємств технічного сервісу та матеріально-технічного постачання у відкриті акціонерні товариства з передачею 100% їх акцій до статутного фонду компанії.

З прийняттям Закону України від 11 грудня 2003р. «Про фінансовий лізинг», розпочався третій етап розвитку, який триває і до тепер. На даному етапі передбачається систематизація, узгодження та приведення у відповідність вже прийнятої в різні часи нормативно-правової бази, що регулює лізингові відносини. Це дозволить ліквідувати перешкоди у розвитку лізингових відносин. Також існує значна кількість організаційно-правових проблем: щодо надання лізингових послуг; колізії та протиріччя між окремими законодавчими актами, що регулюють лізингову діяльність; українське законодавство, що стримує розширення інвестування за допомогою лізингу, через невідповідність реаліям терміну використання деяких основних засобів до строків їх технічної амортизації; невизначеність в Міністерстві аграрної політики та продовольства органу, який би відповідав за активне впровадження лізингу в сільському господарстві України; недостатньо сформована інфраструктура сервісного

та ремонтного обслуговування техніки, придбаної на умовах лізингу; слабка державна підтримка.

Окрім зазначеного доцільно було : розробити та узгодити державну програму підтримки лізингу за участю сільськогосподарських товаровиробників, яка б передбачала залучення установ банків до розвитку лізингових відносин; класифікувати основні фонди для спрощення процедури амортизаційних нарахувань. Уявляється, що одним із найважливіших напрямків у вирішенні проблеми лізингових відносин в сільському господарстві було б прийняття спеціального нормативно-правового акту – закону «Про лізинг за участю сільськогосподарських товаровиробників», який допоміг би найефективніше враховувати специфічність лізингу в сільському господарстві, порядок обслуговування сільськогосподарської техніки, обладнання та устаткування, яке необхідне для ведення сільськогосподарської діяльності. Все це дозволить прискорити оновлення матеріально-технічної бази загалом та оптимізувати національну економіку.

Викладене дозволяє зробити **висновок**, що лізинг є одним із регенеруючих елементів для сільського господарства, значною мірою сприяє його оновленню і модернізації, адже порівнюючи його з кредитом або орендою, він несе більш вигідні умови для сільськогосподарських товаровиробників. Його подальший розвиток може сприяти широкому оновленню матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, що в цілому позитивно відобразиться на розвитку аграрного сектору економіки.

Список використаних джерел

1. Артиш, В.І. Лізинг у матеріально-технічному забезпеченні фермерів [Текст]/ В.І. Артиш // Економіка АПК. – 2001. – №10. – С.30-32.
2. Васильев, Н.М. Лизинг: организация, нормативно-правовая основа, развитие [Текст] / Н. М. Васильев, С Н. Катырин, Л. Н. Лепе ;

Науч. ред. С. А. Смирнов; Торгово-пром. палата Рос. Федерации., 1994. – 176с.

3. Газман, В.Д. Лизинг: теория, практика, комментарии [Текст] / В.Д. Газман. – М., 1997. – 11с.

4. История колхозного права [Текст]: Сб. законодат. Материалов СССР и РСФСР, 1917-1958гг.: В 2 Т / МГУ им. В.М. Ломоносова, Юрид. фак.: сост. Н.Д. Казанцев и др.. – М: ГОСЮРИЗДАТ, 1958-1959. – Т.1: 1917-1936гг. – 1959. – 517 с.

5. Логвинчук, Р. Історія розвитку договору лізингу [Текст] / Р. Логвинчук // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип. 32. – К.: Ін-т держави і права НАН України / голова редкоп. Ю.С. Шимчушенко, - 2006. – С. 366-370.

6. Смирнов, А.Л. Лизинговые операции [Текст]/ А.Л. Смирнов. –М., 1995. – 14 с.

7. Стативка А. Н. О договоре лизинга [Текст] / Анатолий Николаевич Стативка // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. – № 2. – С. 9-14.

8. Подік, А. В. Історія виникнення і аналіз розвитку лізингу [Текст] / А. В. Подік // АгроСвіт. – 2007. – № 14. – С. 18–22.

9. Постанова Кабінету Міністрів України №225 від 19.02.1999 р. «Про утворення Державного лізингового підприємства «Уккрагролізинг» // Офіційний Вісник України. – 1999. - №8. – С. 390.